

Один із фольксдойче

І досі стоїть його млин ... І дотепер ще в селі пам'ятають його ім'я: Прохаско Юліус-Роберт Карлович.

Хто ж він такий і звідки? Як вдалося з'ясувати в Держархіві Хмельницької області, це був австрійський підданий. Тоді виникає питання, як родина Прохасків потрапила до нашого подільського краю? Найочевидніше, після указу російської цариці Катерини II. З історії нам відомо, що вона у грудні 1762 року гостинно, на пільгових умовах, закликала німців та інших іноземців прибути до Росії і селитися «где кто пожелает». Перебуваючи в тяжкій скруті на своїх етнічних землях, до Російської імперії прибули сотні переселенців. Чужинці об'єднувалися у великі колонії спершу на Волзі, згодом – у Таврії та інших територіях. Але де б вони не знаходилися, місцевий люд одразу помічав їхню спільну рису: працелюбність справжніх господарів, акуратністю і чистотою впадали в око і садиби колоністів. Не без того, селяни їм заздрили, але й водночас навчалися організації ведення господарства.

Ставлення до поселенців змінювалось залежно від історичних обставин. Скажімо, стосунки помітно змінювалися на гірше, якщо ускладнювалися відносини Німеччини і Російської імперії. Це, до речі, зафіксовано у дореволюційних документах і, зокрема, пов'язаних з вибухом першої світової війни. Але те, що сталося з так званими «радянськими німцями», не витримує порівняння ні з якими іншими часами. З волі «батька всіх народів» німці виселялись як неблагонадійні, репресовувалися. Історія цих трагічних подій пишеться. Ми спробуємо розповісти про одного з «радянських німців», доля якого пов'язана з Поділлям, та його родину.

Отже, родове дерево Прохасків починається з Карла Карловича, 1863 року народження, австрійського підданого, віросповідання римо-католицьке, проживав у селі Почапінці Кам'янецького повіту. Зберігся його лист «Сго Сіятельству Господину Подольскому губернатору» від 26 березня 1915 року, в якому пише, зокрема, що в 1910 році він прийняв російське підданство і

зараз милостиво просить «не виселяти малолітніх дітей в чужу для них країну Австрію», бо «народилися в Росії в селі Почапінці», маючи на увазі 16 річну доньку Елеонору-Кароліну і синів: 15-річного Юліуса-Роберта і 12-річного Людвіга-Георгія, хрещених у Дунаєвецькому костьолі. І додає до «прошення» три свідоцтва про народження дітей, свій паспорт, оголошення Подільської казенної палати. 20-го квітня 1915 року Юліус, Людвіг, Елеонора звернулись з проханням до пристава Кам'янецького повіту «прийняти підданство Росії»(ф227, оп.1, спр.8368). Губернатор задовольнив прохання Карла Прохаска та його дітей.

З іменем Карла Прохаска пов'язані досягнення у розвитку млинарства у селі Красноставці Кам'янецького повіту. Ставши власником водяного млина у 1907 році, він зайнявся його реконструкцією, адже мав спеціальність: технік-будівельник борошномельних млинів. До роботи у млині він залучив своїх синів, а згодом, у 1922 році, передав його у власність старшого сина Юліуса. У 1918 році в їхньому господарстві був електрифікований млин, кузня, токарня. Репресивна кампанія по розкуркуленню, яка була розгорнута у 1929-1932 роках, не обминула сім'ю Прохасків. Ще восени 1928 року радянська влада націоналізувала млин, а в 1929 році конфісковано все господарство; кузню, токарний верстат, коня, корову було передано до колгоспу. Щоб бути ближче до свого дітища, Карл Прохаско влаштувався техніком по обслуговуванню млинів, а його син Юліус – механіком в колгосп.

1935 рік приніс особисті втрати: померла матір сімейства Луїза Прохаско. Карл Карлович важко переніс це горе, підупав здоров'ям, залишившись один, адже обидва його сини на той час вже проживали у місті Кам'янці-Подільську, працюючи у машинно-тракторній майстерні. Найстарша дочка - Єзерницька Елеонора проживала у селі Почапінці. Після смерті дружини Карл Прохаско перебуває на утриманні наймолодшої доньки Бардаш Марії, яка на той час мешкала в селі Глушківці Солобковецького

району і разом з чоловіком працювала в сільській школі, викладаючи німецьку мову. У листопаді 1940 року Карл Прохаско відійшов у вічний світ.

Божевілля «великого терору» торкається своїм безжальним крилом родини Прохасків: 22 жовтня 1936 року Кам'янець-Подільським окружним відділом НКВС був заарештований Прохаско Юліус-Роберт Карлович. Ще до цього, 26 серпня 1936 р., відповідно до наказу Кам'янець-Подільської машинно-тракторної майстерні його було звільнено з роботи «як розкладника трудової дисципліни та чуждого елемента» (цитуюмо за оригіналом). Приводом до арешту стало те, що він вихваляв фашистську Німеччину, в минулому був власником водяного млина, поширював антирадянські провокаційні чутки, виявляв незадоволення існуючим ладом. Характерно, що в жовтні-листопаді 1936 року були допитані свідки, які підтверджували ці звинувачення. На допиті 28 жовтня 1936 року свідок Тецька В.С. розповіла: «Ю. Прохаско неодноразово із злістю заявляв: «Раніше я мав млина, жилось дуже добре. Радянська влада відібрала млина, змусила поневірятися, перетворила нас у злидарів»».

Свідок Голубовський С.І. наводить антирадянські висловлювання Ю. Прохаска: «В капиталистических странах всего достаточно, а у нас, в СССР, нет обуви, одежды, люди оборванные. Что дальше живем при советской власти, то жизнь больше ухудшается».

Із свідчень односельця Янушкевича М.С. від 16 листопада 1936 року: «Знаю Ю. Прохаско з 1922 року – працював у нього по найму у млині 5 років. Батько його з 1907 року власник млина. Після революції мали електрифікований млин, кузню, токарню. Під час націоналізації млина Ю. Прохаско заявив : «Хай беруть, скоро знов млин буде мій. Радянська влада довго не існуватиме»».

Ю. Прохаско заперечує ці свідчення, однак його визнали винним. 17 лютого 1937 року спецколегія Вінницького обласного суду винесла такий вирок: «Прохаска Юліуса-Роберта Карловича, 1900 року народження, німця за національністю, колишнього власника водяного млина, засудити за ст. 54-

10 ч.1 КК УРСР до чотирьох років позбавлення волі у виправно-трудових таборах далеких місцевостей Радянського Союзу». Юліус Прохаско подав касаційну скаргу, апелюючи до різних інстанцій. Після семимісячного ув'язнення 9 травня 1937 року вирок обласного суду було скасовано, справу стосовно нього припинено. 12 травня 1937 року Юліус Прохаско був звільнений з-під варти.

Слід зазначити, це був неординарний випадок, коли із застінків НКВС звільняють звинуваченого в антирадянській агітації. Справжня його Голгофа була ще попереду.

Вдруге його було заарештовано 20 лютого 1946 року у місті Кам'янці-Подільському, де він працював токарем. Звинувачення стандартні: прийняття підданства "фольксдойче". Кваліфіковано все це за ст. 54-1 "а" КК УРСР як зрадницьку поведінку під час перебування на окупованій території. Понад п'ять місяців тривало слідство. Саме стільки Юліус Прохаско перебував у катівнях НКВС. На першому допиті він розповів ось що: "Рятуючи себе і свою сім'ю від голоду і смерті, я з кінця 1941 року до 1943 року вимушено працював перекладачем на пошті та німецькому генерал-комісаріаті. У 1944 році насильно вивезений разом із сім'єю в Чехословаччину, місто Ліберець, де і працював до кінця війни у хазяїна токарем по ремонту текстильних машин. Потім пішки повернувся в місто Кам'янець-Подільський і став працювати як репатрійований токарем будівельно-монтажного управління". Даремно він доводив, що нічого зрадницького в його поведінці не було. Ніхто не повірив. Не така вже й проста наша Феміда: як казав вождь усіх народів, "у нас даремно не заарештовують!"

І ось новий вирок... Особлива нарада при МВС СРСР 9 серпня 1946 року ухвалила рішення: "Прохаска Юліуса-Роберта Карловича, 1900 року народження, німця за національністю, колишнього власника водяного млина, засудити до п'яти років перебування у Черногорському спец. виправно-

трудоному таборі ”. Після п'ятимісячного ув'язнення його відправляють у місто Черногорськ Красноярського краю. Там він працював на шахті.

Сім'я Юліуса Прохаска у складі: дружини — Прохаско Ніни Іларіонівни, 1901 року народження; дітей — Прохаско Анни Юліївни, 1930 року народження, Прохаско Олександри Юліївни, 1938 року народження; Прохаска Роберта Юлійовича, 1941 року народження, як сім'я “фольксдойче” була виселена в Новосибірську область терміном на п'ять років відповідно до постанови УМВС Кам'янець-Подільської області від 23 квітня 1947 року.

Під час перебування на засланні сім'я Прохаска зазнала матеріальних і моральних злигоднів. Протягом 1947 року Ніна Іларіонівна пише низку заяв начальнику обласного МВС з проханням про матеріальну допомогу, зміст яких був фактично однаковий. Ось уривок однієї із заяв від 14 листопада 1947 року: “Я осталась без всяких средств к существованию, с двумя детьми, к тому же я больна (рак левой груди), работаю в леспромхозе, получаю 500 г хлеба и три раза похлебку, на детей ничего не дают. Они ходят в школу голодные и холодные. Прошу оказать материальную помощь мне и моим детям, ибо в советской стране не должны погибнуть малолетние дети, которые зарабатывают еще не могут». Заяву Ніни Іларіонівни не задовольнили. Вона продовжує клопотатися про дострокове звільнення, але режим був безжальним до неї. 11 грудня 1947 року з'явився документ, який можна вважати смертним вирок. Йдеться про висновок УМВС Кам'янець-Подільської області. Ось що, зокрема, зазначалось у ньому: “Дострокове звільнення небажане”. Зміни рішення щодо звільнення добитися їй не вдалося. Ніна Іларіонівна померла 1 червня 1950 року у віці 49 років у Новосибірській області.

Звільнившись з табору 20 лютого 1951 року, Юліус Прохаско продовжував працювати на шахті в місті Черногорську. У 1960-х роках він розпочав боротьбу за власну реабілітацію, намагаючись довести, що він не вчинив ніяких злочинів проти власного та інших народів. Написав клопотання про перегляд справи на адресу Генерального прокурора СРСР.

Справу було переглянуто, та не на користь Юліуса Прохаска. Залишилось чинним попереднє рішення щодо нього. 9 лютого 1966 року надійшла відповідь з прокуратури Хмельницької області: “Проверкой уголовного дела установлено, что осуждены вы обоснованно».

Юліус Прохаско продовжує домагатися реабілітації, адже не відчуває ніякої вини перед державою. 14 лютого 1972 року пише заяву з проханням про реабілітацію голові Президії Верховної Ради СРСР Миколі Підгорному. Отримав відповідь 17 лютого 1972 року: “Ви вважаєтесь несудимі. Ця судимість погашена амністією”. Ось коли у 72-річного пенсіонера засяяла посмішка на очах. Був і смуток: адже здоров'я старої людини підірване остаточно.

Доля відвела йому ще три роки життя. Юліус Карлович Прохаско помер 11 лютого 1975 року в будинку-інтернаті інвалідів у місті Абакан Красноярського краю. Був офіційно реабілітований прокуратурою Хмельницької області у 1989 році, як безпідставно репресований у 1946 році, а в 1998 році — за свій арешт у 1936 році.

Проте найкращою його реабілітацією буде повна правда про Юліуса Прохаска, про ту складну і трагічну добу, в яку йому довелось жити і діяти.

Головний спеціаліст Державного архіву
Хмельницької області

О.В.Миськова